

Znanstveni kolokvij *Modeli i iskustva intelektualnog transfera u razdoblju (proto) modernizacije* (Zagreb, 5. lipnja 2019.)

U Zlatnoj dvorani Hrvatskoga instituta za povijest (Opatička 10, Zagreb) 5. lipnja 2019. održan je drugi od sedam predviđenih znanstvenih kolokvija iz serije “Modeli i iskustva intelektualnog transfera u razdoblju (proto) modernizacije” u sklopu projekta Europski korijeni moderne Hrvatske: transfer ideja na političkom i kulturnom polju u 18. i 19. stoljeću (EuKor: HRZZ, IP-2018-01-2539). Okosnica ovoga kolokvija vezana je uz temu parlamentarizma i političke kulture tijekom “dugoga” 19. stoljeća. Predavanja su održali izlagači: dr. sc. Franz Adlgasser iz Austrijske akademije znanosti, Institut za istraživanje moderne i suvremene povijesti, Beča s temom: *The Austrian Parliament, 1848–1918: From a Database towards a Collective Biography* i dr. sc. András Cieger s Mađarske akademije znanosti, Institut za povijest, Budimpešta s temom: *The Political Culture of the Hungarian Parliamentarism in the 19th Century. Lights and Shadows*. Znanstveni projekti koji pridonose razumijevanju bitnih procesa, a vezani su za izgradnju Hrvatske kao moderne države tijekom 18. i “dugoga” 19. stoljeća, važni su ne samo u današnjemu shvaćanju tadašnjih fenomena, nego oni u svojoj povijesnoj perspektivi i danas čine bitne odrednice hrvatske državnosti i europskoga identiteta. Ovaj projekt sagledava kako je došlo do definiranja tih karakteristika. Pritom su glavne teme istraživanja politička i intelektualna elita, transferi, recepcija, prilagodba i odbijanje dominantnih ideja u (srednjo)europskome političkom i intelektualnom kontekstu proučavanoga razdoblja u kontekstu političke, institucionalne, intelektualne i društvene povijesti.

Otvaranje skupa započelo je pozdravnim riječima ravnatelja Hrvatskoga instituta za povijest dr. sc. Gordana Ravačića te kratkim predstavljanjem projekta voditeljice dr. sc. Vlaste Švoger, koja je istaknula da je cilj projekta

istražiti transfere i recepciju različitih ideja i idejnih strujanja europske provenijencije u političkom i kulturnom životu Hrvatske koje su pridonijele oblikovanju europskoga identiteta Hrvatske i njezinome preoblikovanju u modernu državu. Osvrnula se kratko na izlagače i prvi znanstveni kolokvij održan 8. travnja 2019., koji je imao isti smisao: pokazati utjecaj i povezanost istraživanja koja će polaziti od rubnoga geopolitičkog položaja hrvatskih zemalja, a koji je stoljećima bio središte različitih putova i civilizacijskih okvira – od mediteranskoga, zapadnoeuropskoga pa do euroazijskoga. Naglašeno je kako je projekt dio znanstveno-istraživačkoga rada Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu te da se provodi u suradnji sa znanstvenicima Pravnoga fakulteta i Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i s Hrvatskim školskim muzejom. Istraživanjem će se nastojati rekonstruirati korelacije između novih europskih ideja i hrvatskih tradicionalnih političkih i kulturnih obrazaca te će se analizirati na koji je način on utjecao na transfer političkih i kulturnih ideja iz drugih europskih zemalja na Hrvatsku. Projekt financira Hrvatska zaklada za znanost u trajanju od listopada 2018. do rujna 2022. godine. Predstavljeni su suradnici na samome projektu: Štefka Batinić, Ivana Horbec, Mirela Krešić, Branko Ostajmer, Marina Protrka Štimec, Teodora Shek Brnardić, Marijan Šabić, Jasna Turkalj i Zrinko Novosel.

S ciljem pojašnjenja samoga projekta i najave očekivanih rezultata u razdoblju trajanja projekta kroz iduće tri godine dr. sc. Švoger istaknula je da će se propitivati europski idejni utjecaji na razvoj parlamentarnoga sustava i parlamentarne kulture u Hrvatskoj 18. i 19. stoljeća, pratiti razvoj temelja moderne javne uprave, javnozdravstvenoga sustava i školstva te utjecaj na transfer ideja s područja privatnoga prava i književnosti. Istraživat će se i veze istaknutih europskih intelektualaca s uglednim hrvatskim političkim i kulturnim djelatnicima. Najavljeno je kako će projekt rezultirati nizom znanstvenih radova u međunarodno indeksiranim časopisima i zbor-

nicima, e-knjigama i digitalnim repozitorijem, koji će biti javno dostupni na mrežnoj stranici projekta te organiziranjem nekoliko znanstvenih kolokvija uz sudjelovanje relevantnih inozemnih i domaćih stručnjaka radi razmjene iskustava i poticanja znanstvene rasprave o ovakvim temama.

Moderator kolokvija bio je doktorand Zrinko Novosel, koji je kratko najavio i predstavio znanstvene interese, rad i djelovanje prvoga izlagača dr. sc. Franza Adlgassera, višega znanstvenog suradnika u Institutu za istraživanje moderne i suvremene povijesti Austrijske akademije znanosti iz Beča s temom *The Austrian Parliament, 1848–1918: From a Database towards a Collective Biography*. Dr. Adlgasser kratko se osvrnuo na područje svojega znanstvenog istraživanja i rada te je predstavio dugogodišnji projekt na kojemu još uvijek radi. Istaknuo je preliminarne rezultate istraživanja o austrijskome Parlamentu u razdoblju od 1848. do 1918. godine. Krajnji cilj projekta bio je stvaranje formalizirane baze podataka i stvaranje kolektivne biografije Parlamenta koja se odnosi na 3500 članova Parlamenta s biografskim podacima: ime, datum i mjesto rođenja i smrti, vjerska i etnička pripadnost. Informacije o članstvu u vezi s parlamentarnom karijerom i standardiziranim životopisom uključuju i informacije o obrazovanju, o profesionalnim političkim i ostalim aktivnostima uz mogućnost prostora za dodatne informacije. Iscrpno izlaganje oslonjeno je na tri važne godine od 2002. do 2005. kada su se prikupljali podaci koji su objavljeni u zborniku radova. Zanimljiva je suradnja s austrijskim Parlamentom, koji financira projekt s bazom podataka pojedinih biografija koje će biti dostupne na stranicama Parlamenta. Dr. Adlgasser je prenio svoje iskustvo i sve izazove u ovome poprilično zahtjevnome poslu prikupljanja podataka gdje je vrlo važno odrediti kriterije za postavljanje baze. Važnost određivanja kriterija – tko će biti u bazi podataka, kako i na koji način će se prezentirati profesionalizacija politike koncem 18. i početkom 19. stoljeća – vrlo je složen posao. U pokazanim tablicama uoča-

va se na prezentan način nekoliko glavnih kriterija koji pružaju širu sliku kontinuiteta i promjena u austrijskome Parlamentu. Povećanje profesionalizacije politike pratilo se kroz nekoliko parametara s obzirom na dob parlamentaraca, na promjene izbornih zakona, zatim odakle dolaze (urbano/ruralno područje), odnosi centra i periferije (Više dolaze iz ruralnih i manjih sredina, ali zanimljivo, kasnije se sele u središta.) i slično. U svojoj interpretaciji izlagač je naglasio dva osnovna razloga profesionalizacije politike: rast gradova tijekom 19 stoljeća i profesionalizacija političara (kasnije rast političkih stranaka pa tako i političara s njima po gradovima). Prezentirane promjene vezane su uz obrazovni status zastupnika u Parlamentu u drugoj polovici 19 stoljeća, koji je mnogo inkluzivniji pa je i razina obrazovanja različita. Važna prekretnica u općim promjenama u Parlamentu, koje se statistički najjasnije mogu pratiti, vezana je uz 1907./1908. godinu zbog promjene izbornoga Zakona jer je uvedeno opće i jednako pravo glasa za muškarce, koje je neposredno bilo ograničeno. Promjene se odražavaju i na dob zastupnika, radno iskustvo, mjesto življenja i obrazovni status zastupnika. Obrazovni status zastupnika, kao i sve druge promjene, osim ovoga razdoblja mogu se pratiti u još nekoliko izbornih razdoblja.

Težinu ovoga dugogodišnjeg istraživanja prati činjenica da se Monarhija kao multinacionalna država ne može jednostavno obrađivati s obzirom na jezičnu, regionalnu i vjersku različitost. Istaknuto je kako se istraživanje ne odnosi na etničku pripadnost zastupnika, nego društveno-ekonomske uvjete koji su uzeti kao kriteriji za analizu. Dr. Adlgasser više je puta naglasio kako se baza podataka još uvijek radi i ažurira do konačne objave publikacije ovoga dugogodišnjeg projekta. Prva faza projekta, koja je rezultirala bazom podataka zastupnika, bit će dostupna uskoro i na mrežnim stranicama austrijskoga Parlamenta, a krajnji je cilj objava kolektivne biografije Parlamenta.

Moderator kolokvija doktorand Zrinko Novosel kratko je najavio i predstavio znanstveni

rad i djelovanje drugoga izlagača dr. sc. Andrása Ciegera, višega znanstvenog suradnika u Institutu za povijest Mađarske akademije znanosti iz Budimpešte s temom *The Political Culture of the Hungarian Parliamentarism in the 19th Century. Lights and Shadows*. Interesi dr. Ciegera vezani su za intelektualnu povijest, povijest institucija te društvenu i socijalnu povijest Mađarske, za parlamentarizam i razvoj građanskoga prava u 19. stoljeću, što se može pratiti kroz objavljivanje njegovih knjiga i članaka. Dr. Cieger je u svojem izlaganju argumentirano obrazlagao na čemu se temelje politička kultura i mađarski parlamentarizam. Na prvome mjestu postavlja se važnost tradicije, pravnih stečevina i stalno pozivanje na njih kao fundamentalnu jezgru za izgradnju državnosti. Povijesni presjek, koji naglašava kult tisućljetnoga konstitucionalizma i neovisni pravni sustav, omogućava da se Mađari okarakteriziraju kao narod koji ima primat državnosti u srednjoj Europi i to unutar jedne multinacionalne zemlje, sredinom 19. stoljeća. Godinu dana prije Nagodbe 1866. godine car Franjo Josip rekao je da je Mađarska izrazito "zakonita" zemlja. Mađari su, za razliku od drugih naroda, imali jaku tradiciju i politički sustav koji se generacijama očrtavao u tisuću godina staroj parlamentarnoj tradiciji i jedinstvenome pravnom sustavu po kojemu su Mađari bili prvi narod u Europi s jasnim konceptom javne moći. Tako da Nagodba 1867. godine nije bila ništa neobično.

U okviru multikulturalnoga i multinacionalnoga okruženja mađarska posebnost vezana je uz političku i pravnu misao. Nepokolebljiva vjera u tisućljetni mađarski Ustav, koji se uspoređivao s britanskim, oslanjajući se na ideje druge polovice 19. stoljeća i ideje Lajosa Kossutha kako mađarske institucije ne samo da su slične britanskim, nego su čak i bolje jer poštuju opća prava. Povezanost s britanskim parlamentarizmom i tradicijom vidi se i u sličnosti neogotičke zgrade Parlamenta koja slijedi uzore Westminsterke palače.

Predavač je rekonstruirao mađarsku povijest na temelju izvora i literature te pokušao razlučiti fikciju koja je u određenim razdoblji-

ma znala hraniti nacionalizam. Iz predavanja se jasno moglo razlučiti kolika je uloga kolektivne memorije, utjecaja političkih elita, a posebno kolika je uloga i važnost pravnih stečevina i parlamentarne kulture na oblikovanje mentaliteta jednoga naroda. Objašnjavajući važne trenutke iz povijesti vezane uz položaj Mađara u Habsburškoj Monarhiji, izlagač ih je opisao kao trajni politički dijalog habsburške vladavine i mađarskoga Parlamenta. Ograničena autonomija temeljila se na unutarnjoj politici koja se odražavala kao težnja habsburškoga apsolutizma. Pozivajući se na Montesquiea i djelo *Duh zakona*, objašnjava se limitirana mogućnost parlamentarca prije 1848. godine – moć u potpunosti dolazi od autoriteta vladara definirajući to kao takozvani Montesquieov paradoks. Promjene koje nastaju nakon 1867. godine ukazuju na to da je Franjo Josip i dalje ostao snažan čimbenik izvršne i zakonodavne vlasti, što se vidi u njegovome isključivom pravu upravljanja vojskom, ali i u njegovoj moći nad civilnim i državnim službama. Stanje nakon Nagodbe 1867. godine ukazuje na to da je mađarska politička elita htjela ojačati svoju ulogu u Monarhiji, a kako bi to postigli, u ugarskome dijelu Monarhije zadržali su vodeći položaj. Regionalni pravni poredak nije bio na strani građana u smislu zaštite njihovih prava. U austrijskome dijelu Monarhije težilo se pravnoj zaštiti slobode pojedinca, dok takve težnje u ostatku Monarhije nisu dolazile do izražaja. Unatoč neujednačenome postojanju zaštite prava pojedinaca, parlamentarizam nije optimalan, ali ipak omogućava pojedincu sigurnost u smislu osjećaja da su predstavljeni preko svojih zastupnika.

Opisujući pojedine dijelove iz mađarske povijesti Dr. Cieger je prikazivao mađarski parlamentarizam kao fenomen koji ima svoj kontinuitet s promjenama koje utječu na današnji mentalitet. Osvrnuo se na 1989. godinu i promjene režima kada su se komunisti i liberalna opozicija složili o promjeni režima. Kulturu parlamentarne tradicije djelomično se može gledati i u takvim događajima te to također tumačiti kao dio političke kulture.

Zanimljivost tema i pristupa unutar ovoga projekta doista omogućavaju velik prostor za brojna istraživanja u studijama slučaja (*case studies*), otvaraju se mogućnosti da se rezultati istraživanja kao važan komparativni materijal koriste u interpretacijama, a primjenom teorije kulturnoga transfera i drugih translacijskih teorija omogućava se razumijevanje koncepta kontinuiteta i promjena vezanih za pojedine fenomene u razdoblju (proto) modernizacije. Kako se očekuje još pet znanstvenih kolokvija iz serije "Modeli i iskustva intelektualnog transfera u razdoblju (proto) modernizacije" u sklopu projekta Europski korijeni moderne Hrvatske: transfer ideja na političkom i kulturnom polju u 18. i 19. stoljeću, nastavit će se znanstvena rasprava koja će nastojati razjasniti povijesni kontekst i fenomene koji imaju kontinuitet razvoja, ali

će se pratiti i promjene u vremenu, ono što ostaje isto ili slično (institucije, tradicije, politički sustavi, vrijednosti, obrazovanje, načini života određenih društvenih skupina). Ovakva istraživanja potrebna su jer objašnjavaju ritam promjena. Neke su promjene spore i postupne, dok su druge (ratovi, revolucije, gospodarske krize) brze i burne te uzrokuju iznenadne poremećaje i promjene u društvu. Vrijednost ovakvih znanstvenih istraživanja i dobivenih rezultata omogućavaju nam razumijevanje obilježja razdoblja 18. i 19. stoljeća te procjenjivanje u kojoj su mjeri određene pojave značile promjenu za tadašnje ljude, ali i to kako takvi fenomeni utječu na našu suvremenost.

Vjera Brković